

بررسی تطبیقی سهم نفقه اجداد از ترکه در فقه امامیه و حقوق فرانسه

دکتر رحیم مختاری

استادیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز

محمدرضا مهتابی

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز

چکیده

در حقوق فرانسه وارثان شخصیت حقوقی مورث را ادامه می دهند، بیشتر بحث ها درباره ی تمیز ترکیب دارایی مورث است اما در حقوق ایران وارثان تنها در مورد اموال مورث جانشین او می شوند و دیون به ترکه تعلق می گیرد. پس برای اینکه ترکه آماده ی پیوستن به دارایی آنان شود، باید تصفیه شود و دیون و واجبات مالی مورث مقدم بر تملک وارثان باشد زیرا وارثان مالکان جدید دارایی به جا مانده و قائم مقام عام مورث خود هستند. در فقه امامیه برای وراثت متوفی طبقاتی در نظر گرفته شده و بیان گردیده است که طبق قاعده ی الاقرب یمنع الابعاد، هر گاه متوفی، خویشاوندانی در طبقه نزدیکتر داشته باشد، به خویشاوندان طبقه دورتر چیزی از ترکه داده نخواهد شد. بنابراین هر گاه متوفی پدر و مادر داشته باشد که در طبقه اول قرار می گیرند به اجداد متوفی، که در طبقه ی دوم قرار دارند، چیزی نمی رسد. قانون مدنی نیز به تبعیت از فقه امامیه در مواد ۸۶۲ و ۸۶۳ قاعده مذکور را پذیرفته و هرگاه وراثت طبقه اول حضور داشته باشند سهمی برای اجداد از ترکه نخواهد بود اما فقه امامیه تحت شرایطی برای اجداد سهمی از ترکه قرار داده، که فقها آن را طعمه نامیده و پرداختش را مستحب دانسته اند. در حقوق فرانسه نیز اگر چه اجداد در طبقه سوم قرار گرفته اند تحت شرایطی سهم نفقه ای برای اجداد در کنار همسر متوفی پیش بینی شده و پرداختش در صورت حاصل بودن جمیع شرایط، طبق قانون لازم گردیده است. در این پژوهش که به صورت تطبیقی انجام شده داده ها با روش کتابخانه ای جمع آوری شده و با رویکرد توصیفی تجزیه و تحلیل می شوند و پژوهش گر مطالب را به روش قیاسی مورد بررسی

قرار داده است. مبحث طعمه ی اجداد در فقه امامیه با مبحث نفقه ی اجداد در حقوق فرانسه از این نظر که در هر دو پرداخت به اجداد صورت می گیرد شباهت هایی دارد اما شاید هم چنین تاسیسی در حقوق فرانسه را بتوانیم با مواد ۸۳ و ۸۶ قانون استخدام کشوری در خصوص وارث قانونی مقایسه کنیم

واژه های کلیدی: ارث ، ترکه ، طعمه ، نفقه اجداد ، طبقات ارث در حقوق فرانسه

مقدمه

در قانون مدنی ایران و در فقه امامیه با توجه به قول مشهور هر گاه پدر و مادر و اجداد متوفی یا پدر و مادر و فرزندان در کنار اجداد، وارثین متوفی باشند، اجداد از ترکه متوفی، سهمی نمی برند زیرا پدر و مادر و فرزندان در طبقه اول و اجداد در طبقه دوم قرار می گیرند، پس واضح است که وراثت طبقه اول، وارثین طبقه دوم را از ارث محروم می کنند. اما فقه امامیه بنابر نظر مشهور در برخی موارد، برای اجداد سهمی از ترکه قرار داده و پرداخت آن را مستحب دانسته در حقوق فرانسه نیز هر گاه اجداد در کنار همسر متوفی قرار بگیرند چیزی از ترکه به اجداد داده نخواهد شد اما در صورتی که سهم همسر بیش از $\frac{3}{4}$ از ترکه باشد تحت شرایطی باید سهم الارثی به اجداد پرداخته شود فلذا بدو طبقات ارث در فقه و حقوق ایران و حقوق فرانسه بررسی شده و سپس با روش تطبیقی بین آنها موارد مشابه تبیین و نتیجه گیری شده است با توجه به بررسی های نگارنده از حیث بررسی بحث نفقه و طعمه اجداد در فقه امامیه و تطبیق آن با نفقه اجداد در حقوق فرانسه مورد مشابهی یافت نگردید و به بررسی آن خواهیم نشست.

روش

در این پژوهش که به صورت تطبیقی انجام شده داده‌ها با روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده و با رویکرد توصیفی تجزیه و تحلیل می‌شوند و پژوهش‌گر مطالب را به روش قیاسی مورد بررسی قرار داده است.

۱- مفهوم ارث

دارایی متوفی بعد از کسر واجبات مالی و دیون و ثلث را ارث گویند. (لنگرودی، ۱۳۸۰) بنابراین ارث در لغت به معنی ترکه و مالی است که از متوفی باقی می‌ماند و در اصطلاح عبارت از انتقال قهری دارایی متوفی به ورثه او می‌باشد. (امامی، ۱۳۸۴)

اما ارث در قانون مدنی به چند معنی به کار رفته است:

- گاه به معنی مال یا حقی است که پس از مرگ شخص به بازماندگان او می‌رسد. (ماده ی ۸۶۲ و ۸۶۳ قانون مدنی ایران)
- گاه به معنی استحقاق بازماندگان شخص بر دارایی اوست. (ماده ی ۸۶۱ قانون مدنی ایران) (کاتوزیان، ۱۳۸۱)

در آراء فقها مشاهده می‌شود که عده‌ای از فقها این باب از فقه را موارث نامیده‌اند، حال اگر میراث را از ارث مشتق بدانیم به معنای استحقاق انسان بر مالی به واسطه مرگ دیگری از نظر اصل شرع است که منشأ آن نسب یا سبب است. و اگر آن را از موروث مشتق بدانیم عبارت از مالی که انسان به واسطه مرگ دیگری از نظر اصل شرع استحقاقش را داشته و منشأ آن نسب یا سبب می‌باشد. (شهید ثانی، ۱۳۷۹)

۲- مفهوم ترکه در حقوق ایران و فرانسه

در حقوق خانواده رومی (از جمله فرانسه) که وارثان شخصیت حقوقی مورث را ادامه می‌دهند، بیشتر بحث‌ها درباره‌ی تمیز ترکیب دارایی مورث است. زیرا وارثان مالکان جدید دارایی به جا مانده و قائم مقام عام مورث خود هستند: اموال را تصاحب می‌کنند، دیون را می‌پردازند و تعهدها را به جا می‌آورند. همین که وارث این جانشینی عام را، به صراحت یا به طور ضمنی بپذیرد، و دیون و تعهدها را نیز به نسبت سهم خود از ترکه به دوش می‌نهد و

تنها پاره ای از تعهدها که قائم مقام به شخصیت مورث است (مانند: کشیدن پرده ی نقاشی، یا سکونت مشترک با همسر) موقوف می ماند یا از بین می رود.

ولی، در حقوق ما وارثان تنها در مورد اموال مورث جانشین او می شوند و دیون به ترکه تعلق می گیرد. پس برای اینکه ترکه آماده ی پیوستن به دارایی آنان شود، باید تصفیه شود و دیون و واجبات مالی مورث مقدم بر تملک وارثان باشد. (کاتوزیان ، ۱۳۸۱)

۳- سهام وارثان در حقوق ایران و فرانسه

۳-۱- سهام وارثان در فقه و حقوق ایران

در ماده ی ۸۹۳ قانون مدنی ایران وارثان به اعتبار نصیب آنان از ترکه به سه گروه تقسیم شده اند:

- آنان که به فرض ارث می برند.
- گروهی که گاه به فرض و گاه به قرابت ارث می برند.
- وارثانی که به قرابت ارث می برند.

این تقسیم نشان می دهد که مبنای امتیاز سه گروه نقشی است که «فرض» در تعیین حصه ی آنان از ترکه دارد: در گروه نخست، فرض معیار اصلی میزان ارث است، در گروه دوم مخلوطی از فرض و قرابت، و در گروه سوم فرض نقشی ندارد و نصیب وارث متغیر و تابع شمار وارثان و میزان سهم آنان است. (کاتوزیان ، ۱۳۸۱)

فرض یا فریضه سهم معینی است از ترکه، که قانون برای بعضی از وراثت تعیین کرده است، مانند نصف، ربع و سدس و غیره (جعفری لنگرودی ، ۱۳۸۰)

اما فرائض که قرآن کریم به آنها اشاره کرده است شش دسته می باشند.

اول - نصف :

- دختر اگر فرزند منحصر باشد
- شوهر در صورت نبودن اولاد برای متوفی
- خواهر ابوینی یا ابی اگر منحصر باشد

دوم - ربع :

- شوهر در صورت فوت زن با داشتن اولاد هر چه پایین رود
- زوجه در صورت فوت شوهر بدون فرزند

سوم – ثمن :

- زوجه در صورت فوت شوهر با داشتن اولاد هر چه پایین رود

چهارم – ثلثان :

- دو دختر و بیشتر در صورت نبودن اولاد ذکور
- دو خواهر و بیشتر ابوینی یا ابی با نبودن برادر

پنجم – ثلث :

- کلاله ی امی در صورتی که بیش از یکی باشد
- مادر متوفی، در صورتی که میت اولاد و اخوه نداشته باشد

ششم – سدس :

- هریک از پدر و مادر با داشتن فرزند هر چه پایین رود
- مادر متوفی در صورتی که متوفی خواهر و برادر داشته باشد
- کلاله امی در صورتی که تنها باشد خواه مذکر باشد و خواه مونث
- پدر متوفی در صورتی که متوفی اولاد داشته باشد (علامه حلی ، ۱۴۱۹)

۳-۲- سهام وارثان در حقوق فرانسه

در حقوق فرانسه سهام افراد با توجه به طبقات آنها به شرح زیر است:

- نصف یا $\frac{1}{2}$ بنابر ماده ۷۵۷-۱
- ✓ همسر متوفی چه زوج باشد چه زوجه در صورتی که متوفی فرزند نداشته باشد اما پدر و مادر داشته باشد.
- ✓ هر یک از پدر و مادر در صورتی که متوفی همسر و فرزند نداشته باشد.
- ربع یا $\frac{1}{4}$ بنابر ماده ۷۵۷
- ✓ همسر متوفی چه زوج باشد چه زوجه در صورتی که متوفی فرزند داشته باشد.
- ✓ هر یک از پدر و مادر در صورتی که متوفی همسر داشته باشد.

• بنابر ماده ۷۵۷-۱³₄

• همسر متوفی چه زوج باشد چه زوج در کنار پدر یا مادر متوفی (code civil , ۲۰۰۷)

اما بقیه وارثین یعنی فرزندان و خواهر و برادر متوفی در حقوق فرانسه فرض بر نیستند، بلکه هر چه را که از ترکه نصیب آنها باشد خواه مذکر باشند و خواه مؤنث به صورت مساوی بر اساس تعدادشان بین خود تقسیم می‌کنند.

اگر در طبقه سوم تنها اجداد متوفی وارث او باشند و هیچ وارث دیگری وجود نداشته باشد یا در طبقه چهارم در جایی که تنها عمو و عمه و دایی و خاله وارثین متوفی هستند نصف کل اموال به هر یک از دو شاخه فامیل یعنی یکی برای شاخه پدری و دیگری برای شاخه مادری خواهد بود. در تمامی موارد هر گاه تنها یک نفر از هر طبقه ای که باشد وارث متوفی باشد کل ماترک را به ارث خواهد برد. (code civil , ۲۰۰۷)

۴- سهم الارث زوجین

زوجین با یکدیگر خویشاوندی سببی دارند که نتیجه عقد نکاح است، هر یک از زوجین در نکاح دایم در صورت فوت دیگری، از متوفی ارث می‌برد. (شهیدی ، ۱۳۸۴)

بنابراین همسر شخص به سبب ارث می‌برد، نه حاجب وارثان نسبی می‌شود و نه هیچ وارثی می‌تواند مانع از ارث بردن او گردد. (کاتوزیان ، ۱۳۸۱)

اما برای توارث زوجین از هم، دایم بودن نکاح و وجود زوجیت در زمان فوت همسر، شرط می‌باشد که به بررسی هر یک از این شروط خواهیم پرداخت.

۴-۱- دائمی بودن نکاح

در ماده ۹۴۰ ق.م. آمده است: «زوجین که زوجیت آنها دایمی بوده و ممنوع از ارث نباشند، از یکدیگر ارث می‌برند.»

بنابراین ماده ۹۴۰ ق.م. ایران ارث را بین زوجینی که نکاحشان دایمی باشد برقرار دانسته و می‌توان نتیجه گرفت که هر گاه نکاح بین زن و شوهری منقطع باشد موجب ارث نخواهد بود اما این مطلب در آرا فقها با اقوال مختلفی مواجه شده است.

مرجع این اقوال مختلف این است که آیا عدم ارث از مقتضای اطلاق عقد است یا از مقتضای ماهیت و طبیعت عقد؟

ظاهراً همه فقها اتفاق نظر دارند که اشتراط توارث در ضمن عقد دیگر و همچنین اشتراط توارث اجنبی در ضمن هر عقدی مطلقاً مشروعیت ندارد.^۳

زوج و زوجه در صورتی که خالی از موانع ارث بری باشند در کنار تمام وراث سهم خود را می‌برند. پس در صورتی که متوفی فرزند نداشته باشد، زوج یا زوجه نصیب اعلای خود را می‌برند و هر گاه متوفی فرزند داشته باشد، زوج یا زوجه نصیب ادنی را می‌برند. (شهید اول، ۱۴۱۴)

در حقوق فرانسه نیز هر گاه برای توارث بین زوجین مانعی وجود نداشته باشد، از یکدیگر ارث می‌برند پس در صورتی که متوفی فرزند نداشته باشد سهم زوجین در صورت وجود پدر و مادر نصف ترکه می‌باشد اما در جایی که متوفی فرزند دارد سهم هر یک از زوجین $\frac{1}{4}$ خواهد بود. (code civil, ۲۰۰۷)

۴-۲- میراث زوجین در صورت وجود اولاد برای متوفی

۴-۲-۱- ارث زوج

هر گاه وارثین متوفی زوج به همراه فرزندان یا فرزند فرزندان باشند، سهم زوج از ترکه $\frac{1}{4}$ خواهد بود. (فاضل هندی، ۱۴۲۳)

اما این که نوه و نوادگان نیز جانشین پدر و مادر خود در ارث بری شده و در کنار زوج یا زوجه ارث می‌برند مطلبی است که بر آن ادعای اجماع شده است. (شیخ مفید، ۱۴۱۰)

و شاید هم این که نوه و نواده هم مانند فرزند متوفی در کنار زوج یا زوجه، سهم می‌برند، به خاطر این باشد که زوج یا زوجه جزو وارثین اصلی و نسبی نیستند بلکه از جهت سبب ارث می‌برند. (شیخ صدوق، ۱۴۰۴)

۴-۲-۲- ارث زوجه

هر گاه زوجه به همراه فرزند یا فرزند فرزند هر چه پایین رود وراث متوفی باشند، سهم زوجه $\frac{1}{8}$ از ترکه می‌باشد. (فاضل هندی، ۱۴۲۳)

قانون مدنی ایران در ماده ۹۱۳ بیان داشته که: «... در صورتی که میت اولاد یا اولاد اولاد داشته باشد ربع ترکه برای زوج و ثمن آن برای زوجه خواهد بود...»

۴-۳- ارث زوجین در حقوق فرانسه

در قانون مدنی فرانسه بر طبق ماده ۷۵۷ دو صورت قابل تصور است:

- در صورتی که وراث متوفی همسر و فرزندان باشند که این فرزندان، اولاد مشترک زوج و زوجه باشند همسر متوفی مخیر است $\frac{1}{4}$ از ماترک را که سهم اوست مطالبه کند و یا این که حق همسری را از کل اموال مطالبه نماید.

- در صورتی که زوجین فرزندان دارند که همگی مشترک و متعلق به هر دوی آنها نیستند یا بعضی از آن ها مشترک و بعضی فقط فرزند متوفی هستند، همسر متوفی فقط می تواند $\frac{1}{4}$ را که سهم اوست مطالبه نماید.

اما این حق همسری طبق ماده ۵-۷۵۸ فقط در مورد اموالی اجرا می گردد که متوفی قبلاً آن ها را واگذار نکرده باشد و یا نسبت به آن ها وصیتی نکرده باشد. (code civil , ۲۰۰۷)

۵- سهم الارث اجداد

خویشاوندان طبقه اول نزدیک ترین خویشاوندان متوفی هستند که در حقوق ایران به دو گروه تقسیم می شوند: گروه پدر و مادر (خویشاوندان عمودی صعودی) گروه اولاد و اولاد اولاد تا هر قدر که پایین رود. (خویشاوندان عمودی نزولی)

اما اجداد و خواهران و برادران در طبقه دوم قرار دارد و واضح هست که هر گاه متوفی پدر و مادر یا اولاد داشته باشد به اجداد یا خواهران و برادران چیزی از ترکه داده نخواهد شد ماده ۹۱۶ قانون مدنی ایران در این رابطه مقرر می دارد: (هر گاه برای میت وارث طبقه اولی نباشد ترکه او به وراث طبقه ثانی می رسد.)

در طبقه دوم نیز تمیز دو صنف اجداد و اخوه (کلاله) ضروری است زیرا در درون هر صنف خویشاوندان نزدیک تر مانع ارث بردن اقوام دورتر می شود ولی اعضای هیچ صنفی حاجب صنف دیگر نمی شود هر چند از نظر درجه ی نسل نزدیک تر باشد: یعنی اگر متوفی برادر و خواهر (یا اولاد آنها از هر درجه که باشد) و اجداد(از هر درجه) داشته باشد نزدیک ترین وارثان هر دو صنف ارث می برند.

در فقه نیز هر گاه وارثی از طبقه اول حضور داشته باشد بنابر قول مشهور که برای اجداد در کنار خویشاوندان طبقه اول سهمی به عنوان فرض قائل نشده است اقوال ضعیف و نادری هم به شرح زیر وجود دارد:

طبق نظر شیخ صدوق، جد و جده در کنار نوادگان متوفی ارث می برند و همچنین جد پدری در کنار پدر متوفی و جد مادری در کنار مادر متوفی ارث می برد. (شیخ صدوق ، ۱۴۰۴)

دلیل این قول حدیثی ذکر شده که در آن حسن بن فضال از امام کاظم(ع) در مورد فردی که دختر و دختر و جدش وارثین او بودند، سوال می کنند و امام(ع) در جواب می فرماید: $\frac{1}{6}$ از ترکه برای جد و مابقی متعلق به دختر دختر خواهد بود. شیخ طوسی در کتاب استبصار پس از آوردن این حدیث می فرماید: فقهای ما به این حدیث عمل نکرده اند زیرا بر همگان ثابت است که نوه و نواده جانشین فرزند در توارث می شوند و به اجداد متوفی سهمی داده نخواهد شد. (شیخ طوسی ، ۱۳۶۳)

ابن جنید نیز فرموده اند که هر گاه یک فرزند دختر به همراه پدر و مادر و اجداد وارثین متوفی باشند، پس از آنکه فرض آنها از ترکه داده شد فاضل از ترکه به اجداد متوفی رد می شود که این اقوال ابن جنید و شیخ صدوق شاذ و نادر می باشد. (شهید اول ، ۱۴۱۴)

۵-۱- طعمه در فقه امامیه

بنابر نظر مشهور فقهای امامیه برای پدر و مادر متوفی مستحب است در صورتی که سهمشان از ترکه بیش از $\frac{1}{6}$ بود ، از اصل ترکه را به عنوان طعمه به جد و جده متوفی بدهند. (محقق حلی ، ۱۴۰۹)

پس بحث در دو موضوع مطرح می گردد:

- پدر و مادر در توارث اولی بر جد بوده و آنها را از ارث محروم می کنند.
- بر پدر و مادر متوفی مستحب است که هر گاه سهمشان از ترکه بیش از $\frac{1}{6}$ بود، $\frac{1}{6}$ از ترکه را به عنوان طعمه به اجداد اختصاص دهند. (شهید ثانی ، ۱۴۱۸)

پس روایت ابی بصیر تاییدی بر این مساله است که پدر و مادر در توارث مقدم بر اجداد هستند زیرا در آن روایت از امام صادق(ع) در خصوص مردی سوال شد که فوت کرده و یک پدر، یک عمو و یک جد دارد، امام(ع) در جواب فرمودند: پدر حاجب جد در توارث می شود و چیزی به عمو و جد داده نخواهد شد. (شیخ کلینی ، ۱۳۶۷)

و روایت زراره از امام صادق(ع) بیانگر استحباب چنین پرداختی به اجداد می باشد زیرا ایشان فرموده اند: پیامبر(ص) برای جده متوفی $\frac{1}{6}$ از ترکه را به عنوان طعمه قرار می داد اما فرضی از ترکه برای آنها قائل نبود (یعنی به عنوان طعمه به آنها سهم می داد نه این که $\frac{1}{6}$ ، فرض آنها از ترکه باشد). (شیخ حر عاملی ، ۱۴۰۳)

اما برای استحباب چنین پرداختی شرط است که نصیب خود پدر یا مادر از $\frac{1}{6}$ بیشتر باشد پس اگر سهم آنها $\frac{1}{6}$ بود (مانند مادری که حاجب دارد یا پدر در صورتی که زوج هم در کنار او حضور داشته باشد) پرداخت طعمه مستحب نخواهد بود و اگر تنها سهم یک نفر از پدر یا مادر بیش از $\frac{1}{6}$ بود، استحباب در چنین پرداختی به اجداد، تنها اختصاص به همان فرد دارد. از ظاهر اخبار نیز چنین بر می آید که هر گاه سهم پدر و مادر از $\frac{1}{6}$ تجاوز نمود بر پدر یا مادر مستحب می شود که $\frac{1}{6}$ از ترکه را به اجداد بدهند، حتی اگر سهم خودشان کمتر از $\frac{1}{6}$ شود. (شهید ثانی، ۱۴۱۸)

اما شهید اول معتقد است: استحباب اختصاص به موردی دارد که سهم خود پدر یا مادر پس از پرداخت طعمه از $\frac{1}{6}$ کمتر نشود. (شهید اول، ۱۴۱۴)

زیرا اگر در این فرض پرداخت صورت گیرد سهم جد و جده از ترکه از پدر و مادر بیشتر خواهد شد و بدین ترتیب جد و جده را در توارث بر پدر و مادر برتری داده ایم که خلاف اصل می باشد. (شیخ نجفی، ۱۳۸۵)

همچنین بنابر قول فقهای امامیه هر یک از ابوین متوفی که سهمش بیش از $\frac{1}{6}$ بود، به ابوین خود که اجداد متوفی هستند طعمه می دهد، پس پدر میت به ابوین خود و مادر میت به ابوین خود سهم می دهند، که این اجداد خواه پدری و خواه مادری این $\frac{1}{6}$ را بین خود به صورت مساوی تقسیم می کنند و هر گاه فقط یکی از آنها حضور داشته باشد، کل $\frac{1}{6}$ متعلق به او خواهد بود. (فاضل هندی، ۱۴۲۳)

اما در حقوق فرانسه برای طبقات وارثین، دو حالت پیش بینی شده است:

- در صورت عدم وجود همسر و بنابر اعلام ماده ۷۳۴ چهار طبقه وارث وجود خواهد داشت:

✓ طبقه اول : فرزندان و نوادگان

✓ طبقه دوم : پدر و مادر، برادران و خواهران و فرزندان برادر و خواهر

✓ طبقه سوم : اجداد و اجداد اجداد

✓ طبقه چهارم : اعمام و احوال و فرزندان آنها

- در صورت وجود همسر دو طبقه وارث وجود خواهد داشت:

✓ طبقه اول : فرزندان و نوادگان

✓ طبقه دوم : پدر و مادر (code civil , ۲۰۰۷)

پس در قانون مدنی فرانسه اجداد متوفی در طبقه سوم قرار دارند که نصف کل اموال متوفی به هر یک از دو شاخه فامیل یعنی نصف برای اجداد پدری و نصف برای اجداد مادری خواهد بود و در این تقسیم بندی فرقی بین جد یا جده بودن نمی کند بلکه همه به صورت مساوی از ترکه ارث خواهند برد.

اما هر گاه متوفی همسر داشته باشد تنها کسانی که می توانند در کنار او به عنوان ورثه از ترکه سهم ببرند، فرزندان و پدر و مادر متوفی هستند و بر این اساس هر گاه زوج یا زوجه به همراه اجداد متوفی به عنوان وارث حضور داشته باشند مسلم است، که چیزی از ترکه به اجداد نخواهد رسید. اما این اصل در قانون مدنی فرانسه با یک استثنا مواجه شده است، زیرا بنابر ماده ۷۵۸ قانون مدنی فرانسه در صورتی که همسر بازمانده متوفی تمام یا $\frac{3}{4}$ اموال او را به ارث ببرد، اجداد متوفی، در صورت نیازمند بودن از ارث متوفی سهم نفقه دارند که مهلت اعلام نیاز یک سال از تاریخ فوت یا از زمانی است که ورثه از انجام وظایفی که در قبال اجداد داشته اند، خودداری می کنند و هر گاه ترکه هنوز تقسیم نشده باشد این مهلت اعلام نیاز تا تقسیم شدن آن تمدید خواهد شد.

این سهم نفقه از مال الارث متوفی کسر خواهد شد و اگر این مال کفایت نکند از کلیه ورثه و از اموالی که به آنها واگذار شده به نسبت سهامشان، نفقه اجداد پرداخت خواهد شد. (code civil , ۲۰۰۷)

حقوقدانان فرانسه در تفسیر این ماده اعلام کرده اند که نفقه پیش بینی شده در این ماده با نفقه مادام العمر تفاوت دارد زیرا به صرف نیاز اجداد نیست بلکه علاوه بر آن بر اساس روابط خانوادگی الزام آور شده است. همچنین به نظر می رسد به جهت این که افراد نیازمند باری برای دولت نباشند این نفقه از ترکه برای اجداد نیازمند تعریف شده است. (Dainow , ۱۹۴۰)

۶- سهم الارث وارث قانونی در قانون استخدام کشوری

در حقوق ایران علاوه بر ارث شرعی که قانون مدنی به آن پرداخته ارث قانونی نیز وجود دارد که در قانون استخدام کشوری از آن بحث شده است و شاید بتوان سهم نفقه از ترکه در حقوق فرانسه را با مبحث ارث قانونی در مواد ۸۳ و ۸۶ قانون استخدام کشوری شبیه دانست زیرا بنا بر ماده ۸۳ قانون استخدام کشوری ایران: «هر گاه

مستخدم رسمی به سبب انجام وظیفه فوت شود تمام متوسط حقوق او به عنوان حقوق وظیفه به وراث قانونی وی پرداخت خواهد شد.»

و طبق ماده ۸۶ همان قانون:

«وراث قانونی از لحاظ این قانون عبارتند از: فرزندان و زوج یا زوجه دائمی و مادر و پدری که در کفالت متوفی بوده اند و همچنین نوادگانی که پدر و مادرشان فوت شده و در کفالت متوفی می باشند با دارا بودن شرایط زیر:

الف - فرزندان و نوادگان ذکور از بیست سال کمتر داشته باشند مگر این که به موجب مدارک مثبت در یکی از دانشگاه ها یا موسسات آموزشی رسمی عالی مشغول تحصیل باشند و در این صورت نیز حقوق وظیفه آنها در پایان بیست و پنجمین سال عمر آنان قطع خواهد شد.

ب - فرزندان و نوادگان اناث تا بیست سالگی به شرط نداشتن شوهر ولی اگر به موجب مدارک مثبت در یکی از دانشگاه ها یا موسسات آموزشی رسمی عالی مشغول تحصیل باشند و شوهر نداشته باشند حقوق وظیفه آنان در پایان بیست و پنجمین سال عمر آنان قطع خواهد شد.

ت - مادر متوفی به شرط نداشتن شوهر.

ث - عیال دائمی متوفی تا زمانی که شوهر اختیار نکرده باشد.

ث - شوهر در صورتی که علیل و از کار افتاده و تحت کفالت عیال متوفای خود بوده باشد.

ج - فرزندان و نوادگان علیل یا ناقص العضو مستخدم متوفی که قادر به انجام کار نباشند مادام العمر.»

شایان ذکر است که تقسیم حقوق در بین وراث قانونی با ارث شرعی در قانون مدنی تفاوت دارد زیرا طبق ماده ۸۷ قانون استخدام کشوری این گونه حقوق بدون در نظر گرفتن مونث یا مذکر بودن، بین وارث قانونی به طور مساوی تقسیم می گردد.

همان طور که ملاحظه می گردد در این جا هر چند صحبتی از اجداد نشده است اما به دلیل این که قانون مدنی فرانسه، پرداخت سهم از ترکه را نفقه نامید از این نظر با قانون استخدام کشوری شباهت دارد زیرا همان طور که گفته شد فقهای ما پرداخت سهم از ترکه به اجداد را طعمه نامیده اند، شباهت دیگر بین ماده ۷۵۸ قانون مدنی فرانسه با مواد ۸۳ و ۸۶ قانون استخدام کشوری ایران در خصوص لزوم پرداخت است زیرا در هر دو قانون اگر تمامی شرایط حاصل باشد، پرداخت لازم می گردد اما در فقه امامیه بنا بر قول مشهور، پرداخت طعمه به اجداد مستحب می باشد.

پرواضح است که حقوق وظیفه خارج از ماترک و مقررات قانون مدنی راجع به ارث متوفی است و وراثت مستخدم متوفی بر اساس موازین قانون مدنی تعیین نمی‌شوند. (استوار سنگری، ۱۴۰۲)

۷- نتیجه گیری

بنابراین در خصوص سهم نفقه ی اجداد از ترکه بین قول فقهای امامیه و قانون مدنی فرانسه با سهم وراثت قانونی در قانون استخدام کشوری ایران چند نکته به چشم می‌خورد:

- هم فقهای امامیه و هم قانون مدنی فرانسه برای اجداد در جایی که از لحاظ طبقات وارثین سهمی به آنها نمی‌رسد، مقداری از ترکه قائل شده‌اند که فقهای ما پرداخت آن را مستحب ولی قانون مدنی فرانسه پرداخت آن را لازم می‌داند.
- قانون مدنی فرانسه پرداخت سهم از ترکه به اجداد را نفقه نامیده و از این نظر با مواد ۸۳ و ۸۶ قانون استخدام کشوری در خصوص وارث قانونی شباهت دارد زیرا پرداخت متوفایی که به وارث قانونیش می‌رسد را می‌توان نفقه دانست.
- بنابر نظر فقهای امامیه هر گاه اجداد در کنار پدر و مادر قرار می‌گرفتند، بر پدر و مادر مستحب بود تا سهمی را به آنها اختصاص دهند اما در حقوق فرانسه هر گاه اجداد در کنار همسر متوفی قرار گرفتند، تحت شرایطی همسر متوفی ملزم است به اجداد نفقه بدهد.
- شباهت دیگر بین ماده ۷۵۸ قانون مدنی فرانسه با مواد ۸۳ و ۸۶ قانون استخدام کشوری ایران لزوم در پرداخت است زیرا هر دو در صورت حصول شرایط پرداخت را لازم می‌داند در حالی که پرداخت طعمه در فقه امامیه مستحب می‌باشد.
- فقهای امامیه استحباب در پرداخت را مقید به این مطلب نمودند که سهم خود پدر یا مادر از $\frac{1}{6}$ بیشتر باشد و در حقوق فرانسه پرداخت مقید به این است که سهم همسر متوفی از $\frac{3}{4}$ بیشتر باشد.
- حقوق فرانسه سهم نفقه برای اجداد را مشروط به نیازمند بودن اجداد دانست، یعنی زمانی پرداخت نفقه لازم می‌شود که اجداد نیازمند باشند اما در فقه امامیه چنین قیدی وجود ندارد.

فهرست منابع:

استوارسنگری ، ک . (۱۴۰۲) . حقوق / اداری . تهران : نشر میزان

امامی ، س . ح . (۱۳۸۴) . دوره حقوق مدنی . تهران : انتشارات اسلامیة تهران

جعفری لنگرودی ، م . ج . (۱۳۸۰) . ترمینولوژی حقوق . تهران : انتشارات گنج دانش

شهید اول ، ش . م . (۱۴۱۴) . الدروس / الشرعیه . قم : موسسه نشر اسلامی قم

شهید ثانی الجبعی العاملی ، ز . (۱۴۱۸) . مسالك / الافهام . قم : موسسه معارف اسلامی قم

شهید ثانی الجبعی العاملی ، ز . (۱۳۷۹) . الروضة / البهیة ، قم : دفتر تبلیغات اسلامی قم

شهیدی ، م . (۱۳۸۴) . ارث . تهران : انتشارات مجد تهران

شیخ انصاری ، م . (۱۳۸۵) . المكاسب . قم : موسسه مطبوعات دینی قم

شیخ حرعاملی ، م . ح . (۱۴۰۳) . وسائل / الشیعه (اسلامیه) . بیروت : دار لایحیاء التراث العربی

شیخ صدوق ، م . ع . (۱۴۰۴) . من لا یحضر / الفقیه . قم : جماعه المدرسین فی حوزه العلمیه قم

شیخ طوسی ، م . ح . (۱۳۶۳) . الاستبصار . تهران : دار الکتب اسلامیة

شیخ کلینی ، م . ی . (۱۳۶۷) . الکافی . تهران : دار الکتب اسلامیة

شیخ مفید ، م . م . (۱۴۱۰) . المقنعه . قم : موسسه نشر اسلامی قم

شیخ نجفی ، م . ح . (۱۳۸۵) . جواهر / الکلام . تهران : دار الکتب اسلامیة

علامه حلی ، ح . ی . (۱۴۱۹) . قواعد / الاحکام . قم : موسسه نشر اسلامی قم

فاضل هندی ، ب . (۱۴۲۳) . کشف اللثام . قم : موسسه نشر اسلامی قم

کاتوزیان ، ن . (۱۳۸۱) . درسهای / از شفعه وصیت / ارث ، تهران : نشر میزان

محقق حلی ، ج . ح . (۱۴۰۹) . شرایع / الاسلام ، تهران : انتشارات استقلال تهران

(۲۰۰۷), code civil . Publishers (Paris) Dalloz,

Dainow , J ., (۱۹۴۰). Forced heirship in French law .۷۲ , ۶۸۵